

Andreja Poljanec, Barbara Simonič

STARŠEVSTVO ZA TRETJE TISOČLETJE V LUČI TEORIJE NAVEZANOSTI

Relacijski avtorji razlagajo, da razvoj človekove notranje psihične strukture temelji na posameznikovih izkušnjah odnosov z najpomembnejšimi osebami v zgodnji mladosti v družinskem sistemu, iz katerega posameznik izhaja (npr. Gerhardt 2004, Siegel 1999, Schore 1994).

Človek je najbolj socialno bitje na svetu in ima relacijsko–sistemsko konfiguracijo že vrisano v svojo psihično strukturo (Gostečnik 2004). Posameznik, ki ni povezan z drugimi ljudmi, se ne more v polnosti razviti in imeti trajnega odnosa (Rymer 1994).

Otrok vstopi v odnos že ob rojstvu. Takoj se začne odzivati na okolje, starši pa se odzivamo nanj (Stern 1998). Prav zato ker sam ne more preživeti, je skozi evolucijo razvil sklop vedenj in značilnosti, s katerimi pritegne pozornost in ohrani skrbnikovo bližino. Za preživetje nujno potrebuje odraslega, na katerega se naveže (Bowlby 1969). Sistem navezanosti deluje kot homeostatični sistem, pri čemer vsaka zaznana ovira v ohranjanju bližine s skrbnikom v otroku povzroči tesnobo, ki aktivira ta sistem. Če je figura navezanosti takrat na voljo in se odzove na otrokovo potrebo, se bo otrok čutil ljubljene, varnega in samozavestnega, če pa te osebe ni ali je neodzivna, bo otrok postal tesnoben in bo pozornost in oporo skrbnika iskal na vse možne načine (Tomec 2005). Glede na različne načine odzivanja ali pomankanje odzivanja oziroma izkušenj s skrbnikom se otrok naveže na varen ali negotov (*insecure*) način. Raziskave ugotavljajo, da otrok ostane celo nenavezan, a le v skrajnih primerih, ko ob

njem ni konsistentno čustveno prisotne nobene odrasle osebe (Adjuković *et al.* 2007).

Sicer razlikujemo štiri stile navezanosti: varno, ki na najgloblji ravni posamezniku zagotavlja, da bo vsaka motnja v odnosu ustrezno in pravočasno razrešena, ambivalentno, ki v posamezniku povzroči pretirane zahteve po pozornosti in skrbi, izogibajočo, pri kateri se posameznik umika iz odnosa, in dezorganizirano, pri kateri otrok doživlja skrbnike kot nevarne (Hazan, Shaver 1987).

Nujnost odraslega ob otroku s svojimi raziskavami potrjuje tudi Schore (1994), ki pravi, da se brez odraslega otroški možgani ne morejo razviti. Strukturiranje možgan se začne ob rojstvu in je najhitrejše v prvih treh letih (Gerhardt 2004) in pozneje v adolescenci (Kompan–Erzar 2006). Otrokove emocionalne izkušnje z drugimi ljudmi se zapisujejo kot vzorci doživljanja in odzivanja v svetu in za vse življenje oblikujejo naše emocionalne odgovore (Gostečnik 2004). Povezava med zadovoljstvom, udobjem, reanimacijo in prisotnostjo matere in njenih akcij se vzpostavi že v prvih treh mesecih (Stern 1998). Ponavljajoče se izkušnje se sprva vpišejo v implicitni spomin kot pričakovanja, pozneje pa kot mentalni modeli oziroma sheme navezanosti. Glede na te zgodnje mentalne modele, ki delujejo kot prototip, se oblikujejo pričakovanja, ki jih ima posameznik v odnosu z drugimi ljubljenimi osebami v življenju (Cassidy 2000, Cugmas 1998). Siegel (1999) opredeli navezanost nekoliko širše in pravi, da gre za vrojen sistem v možganih, ki se razvija tako, da vpliva in organizira sistem motivacije, emocij in spomina glede na starše

oziroma skrbnike. Sistem navezanosti motivira otroka, da poišče bližino primarnih skrbnikov in vzpostavi z njimi komunikacijo. Na najbolj temeljni evlucijski ravni ta sistem poveča možnost za preživetje. Na ravni zavesti pa vzpostavi medosebne relacije, ki pomagajo dozorevajočim možganom uporabiti zrele možgane staršev za organizacijo lastnih procesov. Emocionalne transakcije staršev na otroške signale okrepijo pozitivna emocionalna stanja otroka in modulirajo negativna stanja. Konkretno to pomeni, da starši potolažijo otroka in mu dajejo varnost (Kompan–Erzar 2007).

Nevrobiološka znanost dokazuje, da možgani ohranijo plastičnost vse življenje (Schore 1994), kar pomeni, da lahko sicer močno zasidrane delovne modele, ki smo jih vzpostavili v odnosu s starši, pozneje v življenju spreminjamo oziroma dograjujemo. Če starši ustvarijo nove načine čustvovanja in vedenja v partnerskem odnosu, omogočajo otroku nadaljnji razvoj in s tem za svoje otroke naredijo največ (Kompan–Erzar 2006). Partnerja, ki se nista mogla varno navezati na svoje starše, lahko navezanost drug ob drugem dogradita v varno, če je med njima dovolj prostora za izražanje vseh vrst stisk in čutenj in če uspeta slišati drug drugega v najglobljih stiskah, strahovih, željah. Če dogradita odnos v varnega, se otroci nanju varno navežejo, drugače pa se ne–varna oblika prenese v naslednjo generacijo (Main 1999).

Vendar se starši marsikdaj znajdejo v začaranem krogu enih in istih občutkov in vzorcev odnosov, iz katerih ne vidijo izhoda, te občutke in čutenja pa srkajo otroci, ki jih izražajo prek različne simptomatike (Gostečnik 2002).

Včasih se starši ob otrocih počutijo, kot da so z njihovim prihodom izgubili sebe, sproščeno življenje, čas zase, za svoje hobije. Zdi se jim, da se prav zaradi njih ne zmorejo samouresničiti tako, kot so si včasih želeli. Vsa ta stiska kaže, da jih je strah otroštva, saj je zanje otroštvo povezano s strahom, odpovedjo in tesnobo. Sami ob starših niso dobili občutka, da so starši veseli njihovih hobijev, zanimanj, idej in norčij, neprestane akcije in igre, da ob njih uživajo in se jih veselijo. Ta stiska izhaja

iz otroškega hrepenenja, da bi se ob starših spočili in bili sebe res veseli.

Ob otrocih se starši vedno znova soočajo s svojimi pomankljivostmi – občutki nemoči, jeze, strahu. Če si to priznajo in poskušajo ugotoviti, kaj otrok v kakšnem primeru od njih potrebuje, se lahko samouresničujejo v svojem poslanstvu. Ob otrocih imajo starši priložnost prepoznati intimni odnos, ki so ga imeli s svojimi starši. Lahko reflektirajo svoje stiske in čutenja, jih ozavešajo ter o njih spregovorijo. Tako jim jih ni treba več ponavljati v odnosu s svojimi otroki (Siegel 2004) in starševstvo postane eden največjih izzivov. Učijo se zdravega in fleksibilnega odzivanja, kar pomeni, da so sposobni odložiti zadovoljitev in neimpulzivno reagirati, to pa je podlaga čustvene zrelosti in sočutnih odnosov (Siegel 2004). Ta sposobnost je oslABLJENA pri pretirani utrujenosti, razočaranju, jezi in stresu (Siegel 2004).

RAZVOJ ODZIVNOSTI

Odzivnost je jedro čustvene inteligentnosti in sposobnosti za razvoj in ohranjanje odnosov, hkrati pa je tudi eden prvih pogojev za razvoj patologije, če je odzivnost okrnjena. Gre namreč za eno ključnih komponent identitete, ki določa človekov značilni stil. To je točka, kjer se začne varno in odgovorno starševstvo – v usmerjanju, spremljanju in odzivnosti na otrokov značilni stil in temperament (Kompan–Erzar 2006). Vrojene sposobnosti in določena odzivnost otroka so danost, njihova realizacija pa stvar okolja. Organsko zelo odzivnega otroka lahko neodzivno oziroma zlorabljačo okolje spremeni v neodzivenga prek stalne izpostavljenosti pretiranemu stresu in travmi, ki bo preplavila njegov živčni sistem in povzročila organske deformacije (Kompan–Erzar 2006).

Otrok je na začetku življenja še posebej ranljiv. Samega sebe se začne zavedati iz odzivanja drugih nanj (Kompan–Erzar 2006). Stern (1985) pozitivno ugotavlja, da si otrok zapomni povprečje izkušenj s starši in prek tega povprečja tudi interpretira sedanje izkušnje in predvideva prihodnje (Siegel 1999). Otrok ima vrojeno usmerjenost in nagnjenost

k razvijanju socialne interakcije, kar v svojih raziskavah ugotavlja tudi Stern (1985), ki pravi, da je otrokov svet tako vsestransko socialen, da se večina stvari, ki jih otrok počne, čuti in dojema, dogaja v odnosu z drugimi.

Pri novorojenčku so namreč že ob rojstvu aktivni in delujoči vsi senzorni sistemi. Z opazovanjem odzivanja na določene stvari lahko opazimo, kaj ima raje in česa ne mara. Iz tega sklepamo, da ima že majhen otrok vpliv na senzorni input ter lahko določenega močno poveča, drugega pa zmanjša na nič (Kompan–Erzar 2006).

Od vseh vidnih dražljajev ima najraje dražljaje, ki spominjajo na človeški obraz (Thomas 1973), še zlasti materin. Podobno preferenco za materine signale opazimo tudi na področju vonja in sluha (Stern 1998).

Vse te sposobnosti so temelj razvoja navezanosti (Kompan–Erzar 2006). Otrok je namreč perceptivno opremljen tako, da se vedno orientira v smer, kjer sliši, vidi, čuti in vonja svojo mamo. Tudi signalne funkcije, čebljanje, smehljanje in gestikuliranje, so namenjene temu, da jo prikličejo k sebi (Bowlby 2003). Vse to pomeni, da je otrok že od rojstva sposoben izbire med tem, katere dražljaje, ki jih je deležen od ljudi, bo procesiral in katerih ne. Dojenčki se vedejo tako, da maksimalizirajo sprejemanje človeških dražljajev, kar jim pomaga stopiti v interakcijo, poiskati stik in se navezati na skrbnike.

Bowlby (2003) pravi, da so velikanske razlike v razvoju najpogosteje prav odraz okolja, v katerem se je otrok razvijal. Pri posameznih čutih se to vidi kot razvoj od splošnega k specifičnemu. Hitrost razvoja in senzitivnost nista odvisni le od čutila, ampak predvsem od tega, kateri dražljaji se vtisnejo v spomin in kakšen pomen dobijo. Otrok bo hitreje prepoznal mamo, če bo preživel več časa z njo, kakor otrok, ki bo veliko časa preživel s tujo osebo – v takem primeru bo prepoznavanje obraza in razvoj navezanosti počasnejši (Kompan–Erzar 2006).

Vendar ni samo novorojenček nagnjen k temu, da se na poseben način odziva na mater, ampak so tudi matere nagnjene k temu, da se na poseben način odzivajo na novorojenčka.

Ko mati dvigne dojenčka in ga drži tako, da jo lahko gleda iz oči v oči, mu da priložnost, da jo spozna, vidi, se uglaši na njen obraz in ga potem vedno hitreje in jasneje prepozna. S tem ko ga pestuje, mu omogoči, da se je dotakne z rokami, nogami in usti, da uporabi motoriko in se je oprime. Več ko imata možnosti za stik, hitreje in bolj natančno se bodo razvijali ustrezni odzivi drug na drugega – hitreje bosta prišla v stik in močnejša, globlja bo njuna vez (Kompan–Erzar 2006).

Situacijo otroka, ki se rodi v neodzivni svet, kjer ni staršev ali pa se zanj ne morejo zanimati in ga uporabljajo za uresničevanje lastnih potreb, lepo opiše Winnicott (1971); pravi, da je svet takega otroka kot zrcalo, v katerem otrok vidi vse predmete, vse obraze, razen svojega. Stoji pred zrcalom, ki je prazno, v njem se zrcali vse razen njegove podobe (Kompan–Erzar 2006). V takem primeru bo otrok razumel, da njegova podoba ni zaželela, in bo privzel podobe, ki so sprejemljive za zrcalo. Pozneje bo tak otrok postal enako prazno zrcalo in prav prek te obrambe se bo njegova zavrženost in nepripadnost ohranjala še naprej (Kompan–Erzar 2006). Otrok bo o sebi zgradil lažni jaz.

NEVROPSIHOLOŠKI VIDIK RAZVOJA

Prve možganske kapacitete, ki se razvijejo, so socialne in se razvijajo v odzivnosti na socialne situacije, kar pomeni, da se otrok več nauči, če ga nežno in sproščeno pestujemo, kot če mu kažemo predmete iz didaktičnih razlogov. Prvi izviri zadovoljstva so vonj, dotik in zvok. V sproščnem naročju se otrok počuti varnega in lahko uskladi dihanje, srčni utrip, mišice so sproščene, živčni sistem je povezan s starševim. Če mati in oče z otrokom najmeta zadovoljstvo, prek tega gradita prefrontalni korteks in razvijata kapacitete za samoregulacijo in kompleksne socialne interakcije. Brez izkušnje eden–na–enega se orbitofrontalni korteks ne more dobro razviti, najhitreje pa se razvija do otrokovega tretjega leta starosti. Če odnosov v tem kritičnem obdobju zorenja

tega dela možganov ni, je malo možnosti, da se ta zamujena priložnost razvoja popolnoma adekvatno popravi, in da se ta del možganov normalno razvije (Gerhardt 2004).

Raziskave v sirotišnicah, kjer so odnosi pomanjkljivi, so prinesle spoznanje, da ti otroci večino sposobnosti razvijejo pozneje. Pri enem letu npr. še ne razvijejo navezanosti, čebljati pa začnejo osem ali devet mesecev pozneje; lahko bi rekli, da zato ker jim ni treba oziroma ker nimajo s kom (Kompan–Erzar 2006).

Iz vsega tega lahko razberemo, da sta temeljni dinamiki razvoja navezanosti odzivnost in senzomotorni razvoj.

Nič pri otroku se namreč ne razvije brez pomena. Vsaka stvar, spretnost, refleks se razvija zato, da v odnos priključuje odraslega (Kompan–Erzar 2006).

Najbolj socialna in najbolj zaželen oblika klicanja matere je smehljanje, ki se razvija vedno bolj diferencirano, najprej na živo in neživo, nato samo na živo, pozneje na človeški obraz, in nazadnje samo na znanega. Prav poseben nasmeh razvije do mame, in ga ne nakloni nikomur drugemu (*ibid.*).

Tudi globina in moč nasmeha sta pogojeni z močjo, intenzivnostjo in ekskluzivnostjo odgovora staršev na prve smehljaje (Bowlby 2003). Iz zrelosti nasmeha bi lahko skleпали na moč povezanosti med otrokom in starši, pa tudi na razvojni potencial, ki ga imajo ti odnosi. Nasmeh namreč vključuje celo telo. Z nasmehom je povezan tudi začetek čebljanja, ki je drugi najpomembnejši signal za povezovanje otroka z drugimi (*ibid.*).

Tudi čebljanje postaja v dialogu vedno bolj diferencirano. Prvi otrokov odziv na svet je jok, ki od svojega začetka naprej zbujata v materi željo, da bi ga pomirila, kar je tudi njegova funkcija – opozoriti okolico, da je treba hitro kaj spremeniti. Je najbolj izdelan odziv in specifičen kot prstni odtisi (Wolff 1969). Matere se ga naučijo prepoznati v dveh dneh, z razvojem raznovrstnosti joka pa tudi razlikovati med različnimi vrstami (*ibid.*).

Iskanju stika je namenjen tudi Morov refleks, ki se razvije v treh stopnjah. V zadnji fazi pripelje do tega, da se otrok stegne v smeri,

kjer je zadnjikrat začutil mamo, in zagrabi prvo stvar, ki jo tam začuti (lase, obleko), še pozneje pa, da zagrabi mamo, če ta hoče stran, in s tem poišče stik (*ibid.*).

Pomembno je, da je mati uglašena na otrokova pričakovanja, želje, potrebe. Le tako bo lahko razvijal svoj pravi jaz in pozitivno samopodobo in se zavedel, da so njegove potrebe pomembne, in jih bo znal zadovoljiti tudi pozneje v življenju (Gostečnik 2004).

Materina nega v otroštvu tako rabi kot program za otrokove vedenjske odgovore na stres (Schore 1994). Vse, česar je otrok deležen v zgodnji navezanosti, se kaže v emocionalni inteligentnosti, samopodobi, kogniciji in socialnih spretnostih.

POZORNOST IN FLEKSIBILNOST

Otroci doživljajo svet bolj skozi občutja kot razum, zato smo starši ob otroku potisnjeni v to, da se naučimo brati neverbalno govorico (Siegel 2004).

Ko otrok začuti, da mama čuti, da se on drugače počuti, in se na to odzove, se začne razvijati intimnost in empatija (Winnicott 1971). Otrok ne ve, kako se počuti ali od kod kaj prihaja. Za ta stanja nima niti besed niti načinov, kako bi jih spremenil, zato nas pokliče na pomoč. Če starši zaznajo otrokova občutja in se nanje odzovejo, otroci ta občutja zaznajo in ozavestijo (Gerhardt 2004). S tem mu pomagajo definirati njega samega in mu strukturirati svet. Prav prepoznavanje otrokovih stanj in njihova regulacija je za otroka najpomembnejša (Emde 1988). Otroci kmalu razvijejo občutek, kaj lahko od odraslih pričakujejo, kar se v možgane zapiše izven zavestnega doživljanja in daje temelj našemu vedenju in odnosom skozi življenje. Otroci z izkušnjo, da jim starši pomagajo priti nazaj v udobno stanje, so varno navezani. Ko otrok enkrat zaupa vezi med njim in njegovimi starši, lahko starši uporabijo varnost za opogumljanje odprte, raziskovalne drže tudi do nedružinskih vezi (Zahn–Waxler in drugi 1977, Heckhausen 1987 v Newman, Newman 2003).

Starši so potrebni kot nekakšni čustveni trenerji, uglašeni in pozorni na otrokova čutenja

mu pomagajo razvijati specifična in kompleksna čutenja. Počutiti se slabo lahko pomeni razočaranje, jezo, razdraženost, ranjenost. Brez povratne informacije staršev dojenček ali malček tega ne moreta vedeti. Temu rečemo »*psihofeedback*« (Gerely, Watson 1996), ki je uvod v človeško kulturo (Fonagy 2003).

Dojenčki so kot neobdelan material. Telo je do določene mere programirano in se razvija v določenih smereh, vendar nikakor avtomatično. Za razvoj nujno potrebuje ob sebi odrasle. Sam se ne more umiriti, razen v osnovni obliki, da sesa svoje prste, ko je lačen, ali da obrne glavo stran od stresne stimulacije (Gerhardt 2004). Če starši zaradi svoje okrnjene sposobnosti spopadanja s stresom ne zmorejo prepoznati in umiriti otroka, ko je v stiski, bo ta obsojen na samoumirjanje, kar pomeni, da se bodo njegovi možgani razvijali brez možnosti, da bi se v trenutkih stresa »učili« od odraslih možganov. Otrok se bo torej fizično pomiril, ne bo se pa naučil poimenovati stiske, torej vključiti višjih funkcij, ki bi mu pozneje pomagale hitreje in učinkoviteje prepoznavati in umiriti njegovo stisko. Vzpostavil bo avtomatični fiziološki mehanizem umirjanja stresa s fizičnim izčrpanjem (Kompan–Erzar 2006).

Dobro je, če se starši čim bolj zavedajo svojih notranjih povesov, strahov, želja in se sproščeno odzivajo na otrokove potrebe. Če se bo otroku zdelo, da potrebuje kaj drugega, kot so v tistem trenutku mislili starši, bo že kako pokazal, telesno, vokalno ali mimično, samo prisluhniti je treba sebi in začutiti, kaj je treba v določeni situaciji narediti. Starši morajo začutiti otroka, takega kot je, ne takega kot bi radi, da bi bil; s tem se preventivno izogonejo težavam v prihodnosti (Siegel 2004).

Globlje razumevanje sebe pomaga zgraditi bolj učinkovit in zadovoljiv odnos z otrokom. V nasprotju s tem, kar verjame večina, zgodnje izkušnje ne zaznamujejo usode človeka, čeprav vplivajo nanjo. Varna navezanost otroka na starše je seveda močno povezana s starševskim razumevanjem njihovih lastnih zgodnjih življenjskih izkušenj. Ni nam treba ponavljati negativnih izkušenj z otroki, če razumemo, kako so te izkušnje vplivale na nas.

Ko postanemo starši, nam je dana ogromna možnost, da rastemo kot posamezniki, saj nas postavi nazaj v intimni starševsko–otroški odnos (*ibid.*).

Ne moremo spremeniti, kar se nam je v otroštvu zgodilo, lahko pa te dogodke drugače razumemo. Ko se osvobodimo preteklosti, lahko otrokom ponudimo spontan odnos za rast – vzgojo. Česar ne reflektiramo in oza-vestimo oziroma o čemer ne spregovorimo, se pogosto ponavlja, saj tistega ne moremo nadzorovati in zato veliko bolj vpliva na naše vedenje (*ibid.*).

Vzajemnost med afektivnim tonom staršev in otroka je ključni dejavnik razvoja. Tako kot se starši odzivajo na otroka, se otrok odziva na starše. To je temelj vseh njegovih poznejših medčloveških odnosov (Kompan–Erzar 2006).

Ali smo »dober« roditelj, je močno odvisno od tega, kako razumemo otrokovo vedenje. Napake, ki jih ob tem delajo starši, imajo veliko vrednost (Siegel 2004). Otroku pomagajo razviti njegove lastne načine predelave izkušenj. Mama mora le prepoznati, da otroku kaj ni všeč, in ga ponovno povabiti k sebi na drugačen način. Otrok mora resnično imeti občutek, da lahko mamó uporabi kot objekt in da je ta objekt subjektiven, da se odzove tako, kot otrok v določenem trenutku potrebuje. Vse to se zgodi, če otroka pestujemo zadovoljno in na tak način, da otrokov pravilni, legitimni občutek jaza ni zlorabljen (Winnicott 1971).

KAJ OTROCI PREBUJAJO V STARŠIH

Izkušnje, ki jih straši ne predelajo, lahko povzročijo probleme v odnosu do otroka. Naše reakcije so pogosto močne in čustvene, impulzivne, v neskladnu z zaznavanjem ali občutki v telesu. Ta intenzivna stanja mišljenja zmanjšajo sposobnost jasnega razmišljanja (Siegel 2004). To pri starših povzroči spraševanje, zakaj se tako vedemo. Navade, ki so v nas zapisane iz preteklosti, vplivajo na interakcijo z otroki tudi, ko se tega ne zavedamo. Vendar se travme in teme iz otroštva ponavljajo le, če so nerazrešene (Gostečnik 2004). Če je mama

npr. pogosto zapustila hišo brez slovesa, zato da otrok ne bi jokal, je otrok izgubil občutek zaupanja posebej v situacijah separacije, saj se je počutil negotovega (Siegel 2004). Še slabše je, če ob tem ni smel jokati. Ne le, da se je počutil izdanega, ampak tudi ni imel priložnosti za predelavo stresa. Ta čustva se prebudijo ob poslavljanju, ko si roditelj. Počutimo se zavržene in to bo otrok čutil. Čustva se bodo sprožila v verigi odgovorov in ponovila zgodovino. Samorazumevanje lahko reši stare navade, ki sicer v nas in otroku povzročajo frustracije in konflikte (Siegel 2004, Gostečnik 2004, Kompan–Erzar 2004).

ODSOTNOST TELESNEGA KAZNOVANJA

Otroci so veselje in ljubezen in starši morajo biti resnično v stiski, če so ga sposobni udariti. Staršem, ki jih otroci spravljajo v tako nemogočo stisko, je treba pomagati, da bodo lahko otroka umirili na način, ob katerem se bodo sami in otrok dobro počutili.

Raziskava, narejena v Združenih državah, ugotavlja, da 94 % staršev telesno kaznuje otroke, stare tri ali štiri leta (Straus, Stewart 1999). Pred leti je šeškanje kot vzgojna metoda delovalo bolj, kot deluje danes, saj je bila hierarhija v družinah bolj jasna. V demokratični družbi pa se pričakuje, da se ljudje obnašajo spoštljivo ne glede na svojo moč. Starši se po šeškanju velikokrat počutijo krive, morali pa bi vzgajati z zaupanjem v svojo metodo, ne s krivdo (Popkin 2007).

Nekateri avtorji razlikujejo telesno kaznovanje od zlorabe. Pri kaznovanju naj bi bila sila, ki jo kdo uporabi za »vzgojni namen«, razumna, primerna, potrebna in ne smrtna (Straus 1994, Davidson 1997). Gre za uporabo fizične sile z namenom, da povzročimo otroku izkušnjo bolečine, ne poškodbe, z namenom korekcije ali kontrole otrokovega vedenja (Straus 1994). Zagotovo je razlika med različnimi intenzitetami nasilja, vendar pa je vsako nasilje nad otrokom nedopustno in krivično. Gre v bistvu za kontinuum telesnega kaznovanja in s tega vidika je vsakršno telesno kaznovanje

potencialna zloraba (Gelles, Straus 1988). Fizično kaznovanje je na kontinuumu lahko prepogosto ali premočno in je s tem že zloraba (Popkin 2007).

Telesno kaznovanje na otrokov razvoj vpliva izrazito negativno. Če med otrokom in roditeljem ni adekvatnih odgovorov oziroma odzivov, med seboj ne moreta razvijati občutkov učinkovitosti in razvoj varne navezanosti je lahko upočasnjen (Ainsworth *et al.* 1978).

Mnogi znanstveniki so dokazali, da so trpinčeni otroci in malčki bolj nagnjeni k formiranju negotove (*insecure*), najpogosteje izogibajoče se (Egeland, Sroufe 1981) navezanosti s primarnimi skrbniki (Cicchetti, Carlson 1989). Obstaja močna povezava med starši v teh družinah in negotovo navezavo njihovih staršev (Main, Goldwyn 1984). Carlson in drugi (1989) so ugotovili, da skoraj 80 % trpinčenih otrok pri 12 mesecih razvije dezorganiziran tip navezanosti (Main *et al.* 1978). Tudi Cicchetti in Carlson (1989) ugotavljata, da ti otroci ne glede na neadekvatno skrb prav tako formirajo navezanost, vendar, kot sta napovedala že Bowlby in Ainsworth, vidimo, da je kvaliteta teh odnosov revna.

Zlorabljen posameznik težko stopa v odnose in slabše razvija občutek učinkovitosti in usposobljenosti v socialnem in nesocialnem okolju (Sroufe 1979).

Trpinčeni otroci prenašajo trpinčenje skozi generacije na dva načina – ali bodo izbrali partnerja, ob katerem bodo postali žrtve, ali pa bodo sami rablji svojim otrokom (Sroufe, Fleeson 1986 v Cicchetti, Carlson 1989, Gostečnik 2004).

Problem je tudi, da fizično zlorabljeni otroci v odnosih izražajo pomankljivo stopnjo empatije, interesa in žalosti in so pri igri z vrstniki bolj agresivni (Cicchetti, Carlson 1989). Ti otroci dobijo manj čustvene odzivnosti in senzitivnosti od skrbnikov, ki jih trpinčijo (Crittenden 1981, Egeland, Sroufe 1981) in tudi slabše prepoznavajo čutenja.

Tudi v raziskavah, ki so izključile možnost zlorabe in naj bi šlo le za način vzgajanja s telesno kaznijo, ugotavljajo, da nasilje slabo vpliva na otroka.

Kaznovanje ima le trenuten učinek, spodbuja zunanjo atribucijo za njihovo vedenje in zmanjša atribucijo za notranjo motivacijo (Popkin 2007). Povezano je z agresivnim vedenjem pri otrocih (*ibid.*, Patterson *et al.* 1984) in tudi z nasiljem v ljubezenskih odnosih (Simons *et al.* 1998) ter je najmočnejši prediktor nasilja pri mladostnikih (Cohen *et al.* 1990, v Ciccetti, Carlson 1989).

Telesno kaznovani otroci ne ponotranjijo pravil in zakonov družbe in starševskih vrednot in imajo šibko samokontrolo (Popkin 2007).

Telesno kaznovanje zbrise vezi zaupanja in bližine med otroci in starši, saj se otroci takih staršev raje izogibajo, kar je povezano s tem, da pogosto razvijejo izogibajočo navezanost (Egeland, Sroufe 1981).

Raziskave ugotavljajo tudi slabše mentalno zdravje. Opazili so upad zaupanja in asertivnosti, povečanje občutkov ponižanja in nemoči (Lasky 1993) in pogostejši pojav alkoholizma, slabega mentalnega zdravja, depresije, samomorilnih nagnenj ter slabe samopodobe.

Pri otrocih, ki so jih vzgajali s fizičnim kaznovanjem, prihaja do medgeneracijskega prenosa nasilja (White, Straus 1981 v Ciccetti, Carlson 1989) in nasilja do ljubezenskega partnerja (Caesar 1988).

Posebej zastrašujoče pa je, da štiriletni otroci verjamejo, da si tako kazni zaslužijo (Catron, Masters 1993).

Čprav želijo starši otroke naučiti, da drugih ne smeš tepsti, s svojim načinom kaznovanja pokažejo, da lahko udariš drugega, če ti njegovo vedenje ni všeč (Popkin 2007).

Pri takem načinu vzgoje se otroci sicer lepo obnašajo, vendar ne zato, ker bi se naučili odgovornosti na moralen in socialno sprejemljiv način, temveč da se izognejo telesni kazni (Grusec *et al.* 1994). S šeškanjem ne naučimo otrok pravnega vedenja, ugotavlja Popkin (2007), temveč povzročimo še več napačnega vedenja.

Obstaja veliko načinov vzgojnih prijemov, ki so do otroka spoštljivi in imajo tudi daljnoročno boljši učinek. Z odločitvijo za neponižujoč način, z uglasenostjo na otroka, rahločutnostjo in fleksibilnostjo starši spretno odkrivajo svoje nove načine pri postavljanju

potrebni meja in senzitivnem usmerjanju otroka na poti odraščanja.

VIRI

- AJDUKOVIĆ, M., KREGAR OREŠKOVIĆ, K., LAKLIJA, M. (2007), Teorija privrženosti i suvremeni socijalni rad. *Ljetopis socialnog rada*, 14: 59–91.
- AINSWORTH, M. D. S., BLEHAR, M. C., WATERS, E., WALL, S. (1978), *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale: Erlbaum.
- BOWBLY, J. (1969), *Attachment and Loss*. London: Pimlico.
- (2003), *A Secure Base*. New York: Brunner–Routledge.
- CAESAR, P. L. (1988), Exposure to violence in the families-of-origin among wife-abusers and maritally nonviolent men. *Violence and Victims*, 3: 49–63.
- CASSIDY, J., SHAVER, P. R. (ur.) (1999), *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications*. New York: Guilford Press.
- CATRON, T. F., MASTERS, J. C. (1993), Mothers and children's conceptualizations of corporal punishment. *Child Development*, 64: 1815–1828.
- CICCETTI, D., CARLSON, V. (ur.) (1989), *Child Maltreatment: Theory and Research on the Causes and Consequences of Child Abuse and Neglect*. Cambridge University Press.
- CRITTENDEN, P. M. (1981), Abusing, neglecting, problematic. And adequate dyads: Differentiating by patterns of interaction. *Merrill–Palmer Quarterly*, 27: 201–208.
- DAVIDSON, H. (1997), The legal aspects of corporal punishment in the home: When does physical discipline cross the line to become child abuse? *Children's Legal Rights Journal*, 17: 18–29.
- EGELAND, B., SROUFE, L.A. (1981), Developmental sequelae of maltreatment in infancy. *New Directions for Child Development*, 11: 77–92.
- EMDE, R. (1988), Development terminable and interminable. *International Journal of Psycho–Analysis*, 69: 23–42.
- FONAGY, P. (2003), *Psychoanalytic Theories: Perspectives from Developmental Psychopathology*. London: Whurr Publishers.
- GELLES, R. J., STRAUS, M. A. (1988), *Intimate Violence*. New York: Simon and Schuster.
- GERHARDT, S. (2004), *Why Love Matters: How Affection Shapes a Baby's Brain*. New York: Brunner–Routledge.
- GERSHOFF, E. T. (2002), Corporal punishment by Parents and associated child behaviors and

- experiences: A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*, 128, 4: 539–579.
- GOSTEČNIK, C.** (2002), *Sodobna psihoanaliza*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- (2004), *Relacijska družinska terapija*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- GRUSEC, J. E., GOODNOW, J. J.** (1994), Impact of parental discipline methods on the child's internalization of values: A reconceptualization of current points of view. *Developmental Psychology*, 30: 4–19.
- HAZAN, C., SHAVER, P. R.** (1987), Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, 5: 1–22.
- KOMPAN-ERZAR, K.** (2001), *Odkritje odnosa*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- (2004), *Skrita moč družine*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- (2006), *Ljubezen umije spomin*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- LASKY, M. R.** (1993), Family genesis of aggression. *Psychiatric Annals*, 23: 494–499.
- MAIN, M.** (1999), Attachment theory: Eighteen points with suggestions for future studies, v Cassidy, J., Shaver, P. (1999), *Handbook of Attachment*. New York: Guilford.
- MAIN, M., CICCHETTI, D., SROUFE, L. A.** (1978), Mirror reactions of Down's syndrome infants and toddlers: Cognitive underpinnings of self-recognition. *Child Development*, 49: 1247–1250.
- MAIN, M., GOLDWYN, R.** (1984), Predicting rejection of her infant from mother's representation of her own experience: Implications for her abused–abusing intergenerational cycle. *Child Abuse and Neglect*, 8: 203–217.
- NEWMAN B. M., NEWMAN P. R.** (2003), *Development through Life: A psychosocial approach*. USA: Thomson, Wadsworth.
- PATTERSON, G. R., DISHION, T. J., BANK, L.** (1984), Family interaction: A process model of deviancy training. *Aggressive Behavior*, 10: 253–267.
- POPKIN, M. H.** (2007), *Taming the Spirited Child: Strategies for Parenting Challenging Children without Breaking Their Spirits*. New York: Simon & Schuster.
- RYMER, R.** (1994), *Genie: A Scientific Tragedy*. London: Penguin.
- SCHORE, A. N.** (1994), *Affect Regulation and the Origin of the Self*. New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- SIEGEL, D.** (1999), *The Developing Mind*. New York: Guilford.
- SIEGEL, D., HARTZELL, M.** (ur.) (2004), *Parenting from the Inside Out*. New York: Penguin Group.
- SIMONS, R. L., LIN, K., GORDON, L. C.** (1998), Socialization in the family of origin and male dating violence: A prospective study. *Journal of Marriage and the Family*, 60: 467–478.
- SROUFE, L. A.** (1979), The coherence of individual development. *American Psychologist*, 34: 834–841.
- STERN, D. N.** (1985), *The Interpersonal World of the Infant*. New York: Basic Books.
- (1998), *Diary of a Baby*. New York: Basic Books.
- STRAUS, M. A.** (1994), *Beating the Devil Out of Them: Corporal Punishment in American Families*. New York: Lexington Books.
- STRAUS, M. A., STEWART, J. H.** (1999), Corporal punishment by American parents: National data on prevalence, chronicity, severity, and duration, in relation to child and family characteristics. *Clinical and Family Psychology Review*, 2: 55–70.
- TOMEČ, E.** (2005), Navezanost v odraslosti. *Anthropos*, 1–4: 399–415.
- WINNICOTT, D. W.** (1971), *Playing and Reality*. USA: Routledge.
- WOLFE, D. A.** (1991), *Preventing Physical and Emotional Abuse of Children*. New York: Guilford Press.